

Osvoboditev Žirov

Prikaz okoliščin, ki so vplivale na to, da so bile Žiri med NOB osvobojene že oktobra 1943 (tedaj je bil ustanovljen tudi prvi narodnoosvobodilni odbor na Gorenjskem), terja označitev zemljepisne lege Žirov.

Že z rapalsko pogodbo (1920) je bilo območje občine Žiri teritorialno precej okrnjeno. Meja z Italijo je potekala vzdolž razvodnice med Jadranskim in Črnim morjem. Speljana je bila tako, da je po zahodnih in južnih grebenih ter prelazih dominirala nad vso Žirovsko kotlino.

Po aprilskem zlomu in najprej italijanski, kmalu nato pa nemški zasedbi in razdelitvi Slovenije (Dravske banovine) med okupatorji se je občina Žiri znašla v še slabšem položaju. Utesnjena je bila v objem žičnih ovir in minskih polj, kot slepo črevo - žep v zgornjem porečju Poljanske Sore. Nova meja je zaprla izhode proti Logatcu, Idriji in prek Račeve k Vrhniki. Edini izhod v Poljansko dolino in Škofjo Loko pa je bil močno zavarovan in nadzorovan s številnimi stalnimi postojankami in premičnimi patroljami. Razmejitev okupacijskih con je bila še posebej boleča zato, ker je okupator v neposredni bližini meje (med Italijo in Nemčijo) dal porušiti vse domačije, ljudi pa preselil z njihovih ognjišč. Na pomembnejših prehodih so namestili obmejne stražnike, ki so se menjavali iz baznih postojank.¹

Začetki narodnoosvobodilnega gibanja

V takem položaju in ozračju germanizatorskega pritiska se je tudi v žirovskem delu Poljanske doline kmalu po okupaciji začelo spletati narodnoosvobodilno gibanje. Če upoštevamo zbiranje orožja in vojaške opreme ter prve glasove o ustanovitvi OF, pa sodijo te akcije že v prve mesece okupacije. Ko pa so Nemci začeli izvajati Hitlerjev načrt ponemčevanja in preseljevanja zlasti izobražencev ter premožnih in nacionalno zavednih družin,² je NOB začel dobivati organizirano obliko. Konec julija, posebej še bolj obširno pa 4. avgusta 1941, so tudi v Žiri prišle določnejše novice o partizanih in Osvobodilni fronti (OF). Takrat se je po navodilih prvih terenskih delavcev dejansko začela organizirati OF. Tako je bil septembra 1941 ustanovljen prvi odbor OF za Žiri, v decembru je že odšlo v partizane prvih pet borcev, pripravljenih pa je bilo še nekaj več.

Odbor OF za Žiri je svojo dejavnost razvijal v pridobivanje somišljenikov in podporo

partizanskim enotam, po ofenzivi ENZIAN pa zlasti s poglobljeno organiziranostjo oz. ustanavljanjem vaških odborov OF.

Po dražgoški bitki - bila je nekaj edinstvenega v okupirani Evropi - so Nemci povečali teror in zaostriili ukrepe na vseh področjih. Z brezobzirnim streljanjem talcev, odvažanjem ljudi v taborišča, ustrahovanjem in ovađuštvom so hoteli zatreti odporniško gibanje. Pred koncem leta 1942 pa so začeli z nabori in v začetku 1943 z vpoklici mlajših letnikov v delovno službo in jih tam dejansko prisilno mobilizirali v nemško vojsko. Večina žirovskih fantov se je raje pridružila partizanom. Nekateri, zlasti najmlajši, pa so po pridobitvi vojaških izkušenj prebegnili v enote NOV. Veliko presenečenje je nastalo, ko so odšli k partizanom in v ilegalo trije nad štirideset let stari Žirovci, nekdanji koroški borci, ki so se kljub starosti raje pridružili partizanom, kot da bi šli služiti nemški policiji.⁴

V odborih OF, AFŽ in zalednih organih, transportu in saniteti je ves čas NOB prostovoljno sodelovalo veliko število mož in žena, ki so bili rojeni okrog leta 1900. Posebej je treba izpostaviti matere partizanskih družin, ki so ostale same z neobgljenimi otroki, in njihovo kljubovanje okupatorjem in njihovim pomagačem. Na območju Poljanske doline je ob koncu leta 1942 delovala Poljanska četa. Z delitivijo številčno narasle Poljanske čete pa je bila 23. marca 1943 ustanovljena kot četrti tudi Žirovska četa v 3. bataljonu Gorenjskega odreda. V maju se je četa od prvotnih 30 borcev povečala na blizu 70 bork in borcev. Takrat so Nemci vpoklicali nove letnike. Protimobilizacija je spet dala nove borce, ki so neposredno pred okupacijo odslužili vojaški rok v vojski Kraljevine Jugoslavije, kar pomeni, da so znali uporabljati razno orožje in postopke v borbi.

Gorenjski odred je tako junija 1943 imel v svoji sestavi že devet bataljonov. Tako je bil čas največjega poleta gorenjskega partizanstva. Ta razvoj pa je zahteval novo kakovost - prehod v operativno - manevrsko strukturo.

Glede na razvoj dogodkov (vključno z izkrcavanjem zaveznikov na Siciliji) in dejstvo, da je imel Gorenjski odred junija že okrog 1200 borcev, zlasti pa še zaradi nujnega prehoda v ofenzivne akcije operativnega pomena (na Gorenjskem so bile tedaj partizanske enote tudi zaradi pasivnosti bolj potiskane v defenzivo) je Glavni štab NOV in PO Slovenije dal štabu III. operativne cone za Gorenjsko⁵ ukaz, da čimprej ustanovi Gorenjsko brigado. Štab cone je zato izdal ukaz, da se ustanovi VIII. udarna brigada (kasneje se je preimenovala v VII. SNOUB Franceta Prešerna) in reorganizirala Gorenjski odred.

V Prešernovo brigado je bil vključen tudi precejšnji del Žirovske čete. Med prebojem brigade iz obroča na Žirovskem Vrhju so borci te čete imeli občutne izgube. Z reorganizacijo enot Gorenjskega odreda in nastankom operativno-manevrške enote NOV je Žirovska četa prenehala obstajati.

Kapitulacija Italije

S kapitulacijo Italije se je vojaško-politični položaj Gorenjske in s tem tudi Žirovskega bistveno spremenil. Padec rapalske meje in okupacijske razmejitvene črte je omogočil širše manevriranje v prostoru in s tem možnost za ustvarjanje in spajanje osvobojenih ozemelj na Gorenjskem in Primorskem.

Kljub vse večji dejavnosti okupatorja in prvim poskusom organiziranja bele garde

so Žiri na prehodu leta 1942 v leto 1943 postajale vse bolj izrazit partizanski kraj z izredno dobro organiziranim delom vaških odborov in postopoma vseh frontnih organizacij. Organi KPS in OF so zato posvečali vso skrb in nudili pomoč tej bazi, zlasti v organizacijskem in kadrovskem pogledu. Tako so Žiri že pred kapitulacijo Italije bile pomemben dejavnik oskrbe partizanskih enot kot tudi mobilizacijski vir za njihovo dopolnjevanje oz. delo organizacij OF.⁵

Razraslo narodnoosvobodilno gibanje (NOG) s partizansko bazo tudi na Žirovskem je pripravljeno pričakalo kapitulacijo Italije. S splošno ljudsko vstajo v Slovenskem Primorju in Istri ter z ustanavljanjem operativnih enot (brigad in divizij) NOV se je narodnoosvobodilno gibanje prevesilo v novo, odločilno obdobje.

Izganjanje okupatorja

Prešernova in Gradnikova brigada sta se po zmagi na Turjaku, 30. septembra 1943 vrnili na svoje operativno območje. V tem času je bila v Cerknem 26. septembra, ustanovljena še Vojkova brigada. Po reorganizaciji enot in štabov NOV in PO Slovenije pa je bila 6. oktobra ustanovljena iz teh enot Triglavska divizija, ki je po poznejšem zaporedju enot postala XXXI. divizija NOV in POJ, sestavljale pa so jo:

- VII. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Franceta Prešerna,
- XVI. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Janka Premrla Vojka in
- III. slovenska narodnoosvobodilna udarna brigada Ivana Gradnika.

V tem času je tudi pojenjavala nemška septembrska ofenziva, ki je splošni ljudski vstaji zajela najprej predvsem Istro in Primorsko. Nemci so na poseben Hitlerjev ukaz za zadušitev te vstaje in za preboj goriške fronte (25. septembra 1943) uporabili celo frontne divizije. Takrat so se v pomoč nemškim silam znova zagrizeno vključili tudi italijanski fašisti. Te ofenzivne sunke je bilo občutiti tudi na smeri Žiri-Idrija. Čez razpotje so Nemci v sodelovanju z glavnimi silami, ki so napadle Idrijo z nasprotne strani, prisilili Idrijski partizanski odred k umiku⁶ proti Cerknem, kamor sovražniku ni uspelo prodreti.

Po konsolidaciji položaja in razporeditvi sil XXXI. in XXX. divizije so nastale razmere, v katerih je po osvoboditvi čeprav skrčenega, vendar precejšnjega dela Slovenskega Primorja bilo mogoče začeti izvajati nalogo: izganjanje sovražnika iz postojank zahodnega dela Gorenjske.⁷

Operativni štab za zahodno Slovenijo je ocenil, da takratno nemško-italijansko mejo, v objemu katere so bile tudi Žiri z okolico, še vedno varujejo številne nemške posadke. Zato se je odločil, da z enotami, ki jih je imel na tem sektorju, s Prešernovo in Vojkovo brigado ter v sodelovanju z Gorenjskim odredom krene v napad na nemške postojanke.⁸ To je pomenilo, da v ta načrt v prvi fazi operacije enot XXXI. divizije spadajo tudi Žiri.

Osvoboditev Žirov sovpada z načrtom Operativnega štaba za zahodno Slovenijo, izvajalec pa je bila XXXI. divizija.⁹ Operativni štab za zahodno Slovenijo se je odločil, da najprej napade najbolj izpostavljene objemne postojanke nad Poljansko in Selsko dolino.

Prešernova brigada je tako dobila nalogo, da 7. oktobra 1943 začne s protitankovskim

topom in težkimi mitraljezi napadati postojanko v Davči. Zavarovanje iz smeri Selške doline pa naj bi zagotovili vojkovci. Kljub temu da so uničili tovarnak z vojaki, so Nemci ob podpori kolone, ki je nepričakovano prodrla iz smeri Sorice, potisnili napadalce na izhodiščne položaje. Vodstvo se je odločilo, da bo z napadom nadaljevalo, takoj ko bodo borci odstranili žične ovire in minska polja na tedanji meji med dvema okupatorjema. Z odstranitvijo ovir je manever enot dobil prosto pot. Prešernovci so potem dvakrat napadli Davčo in 12. oktobra Nemce prisilili k umiku.

Vojkova brigada je med tem dobila nalogo, napasti posadko v Leskovici. Ko je posadka po prvih topovskih strelah uvidela, da imajo partizani tudi težko orožje, je zaprosila za hitro posredovanje, češ da jih obkoljuje najmanj 1000 mož, ki napadajo s topovi. Posadka se je 11. oktobra na hitro in ob odpori oz. zavarovanju nemške enote rešila v Gorenjo vas. V postojanki je bila zaplenjena oprema in nekaj orožja, ki ga Nemci niso mogli odnesti s seboj. Tako sta bili zavzeti prvi dve postojanki na Gorenjskem. Tedaj je Prešernova brigada dobila novo nalogo, napasti in pregnati posadko iz postojanke Javorje. Prvi dan so Prešernovci postojanki obstreljevali z minometi in težkimi mitraljezi. Boj se je nadaljeval še naslednjega dne, 15. oktobra, ko so obkoljeni posadki prihiteli na pomoč orožniki iz Kranja, ki jim je uspelo rešiti obkoljene ter se med neprestanim obstreljevanjem prebiti v Poljane. Padla je še tretja postojanka.

Hkrati, 13. oktobra so začeli vojkovci napad na sovražnikovo postojanko v Sovodnju. Nemci so takrat hitro poslali na pomoč 499. grenadirski polbataljon in olajšali položaj obkoljeni posadki. Naslednji dan so bili vojkovci spet pred postojanko.¹⁰ Nemci so jih začeli obstreljevati s težkim orožjem, zato so se morali umakniti na izhodiščne položaje. Toda vojkovci niso odnehali. Ko so opazili, da se je četa grenadirskega bataljona umaknila, so zopet pritisnili. Nemški postojanki se je uspelo rešiti, ker so ji poslali v pomoč dva tanka s pehoto. Pod njunim varstvom se je 19. oktobra umaknila v Gorenjo vas.¹¹

Enote Vojkove brigade so že naslednji dan, 20. oktobra, prodrele do Fužin in s tem v Poljansko dolino. Zasedle so vas in položaje nad njo ter temeljito prekopale cesto in jo onesposobile za promet. Tedaj se je tudi posadka na Trebiji čutila neposredno ogroženo in je zato zahtevala pomoč, čeprav je del posadke iz Sovodnja začasno ostal na Trebiji.

Razmere v Žireh

V še večji nevarnosti kot postojanka na Trebiji je bila močna postojanka v zgornjem toku Poljanske Sore se je tako skupaj z Žirovci sedaj znašla tudi ona v slepem črevesu med tedanjo italijansko-nemško mejo z edinim možnim izhodom skozi fužinsko sotesko ob Sori proti Škofji Loki.

Nemško poveljstvo je ocenilo, da posadke v Žireh ne bodo mogle kljubovati napadu enot XXXI. divizije, zato jih je sklenilo odpoklicati. Zavedalo pa se je, da to brez močne podpore ne bo mogoče. Nemci so tako že 22. oktobra imeli naložene vozove s svojo opremo in zaplenjenim materialom, čevlji, usnjem in drugim. Toda ker do dveh popoldne obljubljenе pomoči ni bilo in se je bližala noč, so orožniki in obmejni stražarji sklenili, da bodo poskušali srečo in se sami prebiti na Trebijo. A komaj je kolona krenila,

že so se oglasile strojnice vojkovcev, ki so imeli položaje nad vasjo. Nemci so planili v kritje in v tem položaju jih je dobila kolona Nemcev z dvema tankoma, ki je zamujala zaradi boja ob preboju naše zapore in zasede na Fužinah.

Zato so Nemci sklenili, da se pred nočjo umaknejo nazaj v žirovsko postojanko in umik izvedejo naslednji dan. Da bi z vsemi možnimi ukrepi zagotovili varen umik, so se poslužili okupatorske metode. Za jamstvo svoje varnosti so zbrali osem talcev – domačinov (enemu se je s pretvezo posrečilo pobegniti). Nemški poveljnik je zagrozil, da bo dal postreliti talce, za vsakega ubitega Nemca pa sto občanov. To grožnjo so terenski aktivisti in obveščevalci takoj sporočili vojkovcem, ki so nato nehali obstreljevati sovražnika. Bilo je očitno, da so bili Nemci pripravljene izpolniti svojo grožnjo.

Nemci so tako 23. oktobra 1943 mirno, pred očmi Vojkove brigade in vaščanov šele okrog tretje ure popoldne krenili proti Trebiji, kamor so zaradi prekopane ceste in nasipa prispeli šele o mraku.

Ko so prišli mimo Fužin, so tam iz besa in strahu zažgali eno hišo, češ da jim bo osvetlila pot do Trebije. Del žirovske posadke je ostal tam, glavnina pa je s talci odšla v Gorenjo vas. Šele tam so talce spustili. Vprašanje pa je, ali bi jih, ko bi vedeli, da so med njimi tudi znani aktivisti OF.

Nemci so ob umiku povzročili občutno škodo (pred umikom so, ker so imeli talce, še zadnji dan plenili po Žireh). Škodo so prizadejali tudi partizanski bazi. Niti najmanj pa niso škodili NOG na Žirovskem. Nasprotno, z izgonom okupatorja se je sprožila še večja aktivnost in nesluten polet delovanja vseh dejavnikov OF. Vrhunec zanosa in veselja pa so Žirovci pokazali 24. oktobra, ko so skupaj z borci XXXI. divizije pred občinskim poslopjem priredili zborovanje. Na njem sta govorila komandant Vojkove brigade, Milan Tominc, in sekretar rajonskega komiteja KPS, Milan Žakelj. Istega dne pa so Žirovci doživeli še en zgodovinski trenutek. Ustanovili so prvi narodnoosvobodilni odbor na Gorenjskem.

Nove naloge

NOO Žiri je kot organ oblasti OF takoj začel izvrševati naloge na obrambnem, političnem, gospodarskem in kulturnem področju. Ustanovljena je bila komanda mesta, narodna zaščita, povečala in uzakonila pa se je že obstoječa gospodarska komisija, ki je že prej delovala v okviru odbora OF. Delo te komisije je bilo zelo pomembno glede na zahtevne naloge, saj je sedaj morala zagotoviti preskrbo enot NOV ter občanov. Posebej moramo poudariti prispevek kmetov, ki so v dobršni meri omogočali preskrbo s hrano in streho, mnogi pa tudi s prevozi materiala, orožja in streliva ter ranjencev. Ranjenim in bolnim pa so na svojih domačijah omogočali okrevanje. Nepozabno je, kako so žene in dekleta poskrbele za borce, jim pletle nogavice, jopice, zbirale in prale perilo, razkuževale obleke, pripravljale razne priboljške. Ob vsaki priložnosti pa ugotavljale, katerih novih partizanskih pesmi so se naučile. Na vsakem zborovanju – mitingu je mladina in starina odkrivala nove pesmi, ki so jih peli ali recitirali borci. Borci in organi NOG so poleg borbe gojili tudi kulturo. Vsak pomembnejši dogodek so takoj ovekovečili s pesmijo, dramskim skečem ali črtico. V XXXI. diviziji je bila kmalu ustanovljena pihalna godba, v kateri so sodelovali tudi žirovski godbeniki. Instrumente, ki so bili last PGD Žiri, je zagotovila OF Žiri. Poti na relaciji Žiri – Cerkljeva in na idrijsko

so bile sedaj odprte, zato so bili Žirovci vedno navzoči tudi na kulturnih prireditvah na sosednjem območju. Neverjetno je, kako se je s tako malo sredstvi in v tako težkih okoliščinah organiziralo toliko prireditev, pojavilo toliko pesmi in pesnikov, vse in vsi pa so izražali eno samo hotenje, svobodo.

Osvoboditev Žirov so občani skupaj z borci proslavili tudi 26. oktobra. Zborovanja sta se udeležila tudi Dušan Kveder-Tomaž, komisar III. alpske operativne cone, in Angelca Mahnič, voditeljica Slovenske protifašistične ženske zveze za Gorenjsko. V teh dneh sta v Žireh delovala Pokrajinski komite PKS in Pokrajinski odbor OF. Navzoč je bil tudi Stane Kavčič, član Glavnega odbora OF.

V nedeljo 31. oktobra, so borci XXXI. divizije priredili še velik miting s pestrim dramskim in pevskim programom. Številne nove partizanske pesmi so ljudi tako navdušile, da so se mnogi takoj vključili v enote divizije.

V tem času, ko so Žirovci slavili osvoboditev, so enote Vojkove in del Prešernove brigade osvobodile še Trebijo. Tako so bili izgnani okupatorji še iz zadnje postojanke, ki je posredno vplivala na varnost v žirovskem okolišu.¹² Enote NOV so s tem odprle prosto pot proti osrednjemu delu Poljsanske doline.

Sklep

Osvoboditev Žirov in Žirovskega oktobra 1943 je posledica teh med seboj v enoten splet povezanih procesov, okoliščin in dejavnikov.

Prvi je vsekakor geografski dejavnik. Drugi pa samorodno narodnoosvobodilno gibanje, v katerem je bil pred izgonom Nemcev organizirano vključen velik del žirovskega prebivalstva, hkrati ko je v vrstah partizanskih borcev aktivno sodelovalo najmanj 70 občanov. Tretji odločilni dejavnik žirovske osvoboditve pa je po kapitulaciji Italije in primorski vstaji narasla vojaška moč osvobodilnega gibanja, ki je med julijem in oktobrom 1943 prešlo iz teritorialnega na manevrsko vojskovanje.

V začetku oktobra ustanovljena Triglavska (poznejša XXXI.) divizija je tako po ukazu Operativnega štaba za zahodno Slovenijo začela 7. oktobra izganjati okupatorske postojanke vzdolž rapalske meje (Davča, Leskoviča, Javorje, Sovodenj, Fužine, Trebija in Žiri) ter odstranjevati žične ovire in minska polja. Ko je 20. oktobra enota Vojkove brigade prodrla do Fužin, porušila cesto in postavila močno zasedo, je s tem okupatorskim postojankam v Žireh presekala edino oskrbovalno dovodnico in edino možno pot za umik. S tem je tako ogrozila njihov obstoj, da so se po prvem neuspelem poskusu, v petek, 22. oktobra pod zaščito talcev 23. oktobra ob 14 uri rešili iz Žirov.

Osvoboditev Žirov in Žirovskega oktobra 1943 je povzročilo, da se je narodnoosvobodilno gibanje še bolj razraslo in utrdilo, celo do te mere, da je 24. oktobra 1943 iz delegatov vaških odborov OF izvoljeni Narodnoosvobodilni odbor izvrševal oblast vse do konca vojne, da okupator nikoli več (kljub občasnim vpadom) ni v Žireh vzpostavil svoje oblasti. Žirovsko je tako postalo za gorenjski jug to, kar je bilo Cerkljansko za severno Primorsko. Prav ti dve, med seboj spojeni narodnoosvobodilni bazi pa sta bili v največjo oporo drugemu slovenskemu - IX. Korpusu, ki se je s svojimi enotami ob koncu vojne priboril do zadnjih slovenskih bregov.

Opombe

- ¹ Že z rapalsko pogodbo so onstran meje ostale pred tem žirovski občini pripadajoče vasi: Breznica, Govejk, Krnice, Ledine, del Osojnice, Pečnik in Žirovnica. Z razmejitvijo pa so v sestav po Hitlerju določene in od Italijanov ustanovljene Ljubljanske pokrajine prišle še: del vasi Brekoviče, Goli vrh, Izgorje, Martinj Vrh, Lavrovec, Opale, Podklanec in Ravne.
- ² Okupator je leta 1941 preselil 44 Žirovcev. Na seznamu jih je bilo še več. Nekaj pravočasno obveščenih je pobegnilo. Izselitvenega načrta pa v celoti nikoli niso mogli izvesti zaradi vstaje, pa tudi zaradi pritiska po nadomestitvi izgub poldruga miliona vojakov v letu 1941.
- ³ To so bili: Alojz Gostiša, posestnik in gostilničar, Nace Naglič, čevljarški mojster in Franc Primožič, nameščenec v Postolarski zadrugi, rezervni poročnik JV.
- ⁴ Štab Operativne cone za Gorenjsko je bil formiran 24. junija 1943.
- ⁵ Na območju občine Žiri je bilo v NOG jeseni 1943 vključenih večina občanov.
- ⁶ Nemci so se zavedali, kako pomembno je držati predele z važnimi komunikacijami, kot so Ljubljana - Postojna - Trst, dolina Soče in Idrijce, vključno z Idrijo zaradi rudnika živega srebra.
- ⁷ Po končani reorganizaciji je bila iz Goriške in Tržaške divizije ustanovljena XXX. divizija NOV in POJ. Obe diviziji (XXX. in XXXI.) sta po ukinitvi Alpske cone prišli 21. decembra 1943 v sestavo takrat ustanovljenega IX. korpusa NOV in POJ. Osvobojeno ozemlje v Slovenskem Primorju je oktobra 1943 obsegalo: Trnovsko planoto, Vojsko, Banjško, Šebreljsko in Šentviško Planoto, cerkljansko, kobariško in delno idrijsko območje.
- ⁸ Obmejne postojanke so bile: Žiri (3), Fužine (1), Leskoviča (1), Davča (1), Zgornja Sorica (1) in Petrovo brdo (1). Po dolini Poljanske Sore pa: Gorenja vas (1), Trata (1), Poljane (1), Javorje (1), na Selškem pa: Železniki (2), Selca (1) in Praprotno (1).
- ⁹ Do nedavno je, kot osvoboditeljica, nosila ime glavne ceste skozi Žiri, ob kateri stoji spomenik padlim borcem v NOV in kjer se zbiramo, ko proslavljamo 23. oktober - dan osvoboditve Žirov. Cesta je bila mimo volje ljudi preimenovana v Cesto Antona Jobsta. Če bi bili prebivalci ob cesti vprašani, bi najmanj 80 % družin spremembo zavrnilo, spominu skladatelja Antona Jobsta pa bi dodelili ulico Na polju.
- ¹⁰ "Položaj... je izredno kritičen," navaja poročilo orožniške postaje. Ugotavlja, da ne gre več za slabo oborožene partizane, "sedaj razpolagajo tudi s težkim orožjem in očitno je, da nameravajo zavzeti Sovodenj, Fužine, Žiri in Trebijo in tako prodreti v Poljansko dolino." (Zbornik Dokumentov, VI. Knjiga, dok. št. 117). Pri napadu na Sovodenj se je posebej izkazala borka Vera Močnik-Živka iz Lesc pri Cerknem. Ponoči se je priplazila do žične ovire in vrgla bombe proti postojanki. Ko je ob svitu raket opazila onstran žice mrtvega Nemca, zraven njega pa brzostrelko, se je skušala polastiti. Tedaj jo je napadel drugi Nemeč, ki ga je prehitela in podrla s strelom. Do brzostrelke pa ni mogla, ker sta intervenirala še dva Nemca, od katerih je enega ranila, drugi pa je obležal. Tudi sama je bila ranjena, zato je morala brzostrelko pustiti ob žici.
- ¹¹ Z Nemci sta se umaknila tudi dva domačina: Anton Bogataj, ki so mu Nemci dodelili posestvo kmeta Lovrenca Telbana (Nemci so ga preselili leta 1941) iz Podjelovega Brda. Bogataj jo je pobrisal tako hitro, da je vsa živina (20 glav govedi in 10 prašičev) ostalo v hlevu. Drugi pa je bil nemškutar Josip Drenik.
- ¹² Trebjiški orožniki, ki so bili še pred kratkim oholi gospodarji na območju nad Žirmi in Gorenjo Vasjo, se med ofenzivo XXXI. divizije niso upali več ganiti iz svoje utrjene

postojanke. Njihove oblasti je bilo konec. Tedanji župan občine Oselica jim je, ko so Nemci ugotovili, da ga ni več v njihovo postojanko, pisno odgovoril: *Gospodu vodji orožniške postaje v Trebiji. Na vaš poziv, naj se javim pri Vas, Vam sporočam, da je do Sovodnja natanko tako daleč, kakor meni do vas. Smrt hitlerizmu - svoboda narodu. Bivši župan Roitz (Zbornik dokumentov VI. Knjiga 8, Dok.št. 17).*

Viri in literatura

- Stanko Petelin - Vojko: *Med Triglavom in Trstom*, Zgodovina XXXI. divizije BOV in POJ, Ljubljana 1963
- Stanko Petelin: *Vojkova brigada*, Ljubljana 1980
- Stanko Petelin: *Prešernova brigada*, Ljubljana 1980
- Vinko Govekar: Kronistični zapis o Žireh in Žirovcih med osvobodilnim bojem in ljudsko revolucijo. *Loški razgledi*, 1967
- Jože Dežman s sodelavci: *Gorenjski odred 1942-1944*, Kranj 1992.
- Janko Mrovlje: Poveljniški kader Poljanske, Žirovske in Črnovrške čete v sestavi Poljanskega bataljona. *Loški razgledi XIV*, 1967
- Janko Mrovlje: Zapiski o Poljanski četi. *Borec XXXIII*, 1981/82
- Stane Pečar: Uničevanje domačij - eno izmed okupatorjevih nasilij. *Loški razgledi 33 in 35*, 1986 in 1988
- Milan Žakelj: Nekaj o osvobodilnem gibanju v Žirovski kotlini. *Loški razgledi III*, 1956.
- Pričevanje: Janez Jan - Svoboda, šef obveščevalnega centra Gorenjskega odreda in nazadnje načelnik obveščevalnega oddelka v štabu XXXI. divizije.
- Arhiv in zapiski za monografijo Žiri v NOB pri ZZB NOV Žiri.